

Г. Романова, к.п.н., доцент кафедри педагогіки та психології Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана

СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЕКТУВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ВИКЛАДАЧАМИ ВИЩИХ ЕКОНОМІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Анотація. *Стаття присвячена аналізу стильових особливостей проектування навчальних технологій викладачами вищих економічних навчальних закладів. Обґрунтовуються такі стилі проектування навчальних технологій, як „Конструктивіст”, „Діяч”, „Концептуаліст”, „Гуманіст”, надається їх характеристика. На основі проведеного аналізу визначаються чотири підходи до проектування навчальних технологій, обумовлені стилістичними особливостями викладачів.*

Ключові слова: викладач, проектування, навчальна технологія, стиль проектування.

Аннотация. *Статья посвящена анализу стилистических особенностей проектирования учебных технологий преподавателями высших экономических учебных заведений. Обосновываются такие стили проектирования учебных технологий, как "Конструктивист", "Деятель", "Концептуалист", "Гуманист", приводится их характеристика. На основе проведенного анализа определяются четыре подхода к проектированию учебных технологий, обусловленные стилистическими особенностями преподавателей.*

Ключевые слова: преподаватель, проектирование, учебная технология, стиль проектирования.

Annotation. *The paper analyzes stylistic features of the design of educational technologies by teachers of higher economic education. Justified design styles such educational technologies as "Constructivists," of "Konseptualist "Behaviorist", Humanist ", given their characteristics. Based on the analysis defined four approaches to the design of educational technology, teachers determined stylistic features.*

Key words: teacher, design, educational technology, design style.

Актуальність. На інноваційній стадії розвитку освіти виникає особливий інтерес до проектної діяльності, оскільки виникає необхідність у розв'язанні найважливіших проблем на методологічному, теоретичному й практично-прикладному рівнях. Стосовно останнього актуальним є проектування викладачами ВНЗ навчальних технологій (ПНТ), під яким ми розуміємо творчу діяльність викладачів щодо забезпечення гарантованого досягнення результатів навчання, що включає створення й реалізацію алгоритмів спільної навчальної діяльності її суб'єктів, відповідну організацію навчального змісту й вибір адекватних йому форм і методів навчання.

Різні підходи щодо проектування педагогічних технологій узагалі й навчальних технологій, зокрема, представлені у дослідженнях Н.А. Алексєєва, В.П. Беспалька, Н.В. Борисової, Н.П. Капустіна, Д.Г. Левітеса, З.Ф. Мазура та ін. Представлені у цих працях авторські теорії й концепції містять ідеї стосовно розкриття проектувальної діяльності зі створення технології через її етапи; врахування у процесі проектування особливостей типу технології, що проектується; визначення й подальше проектування сукупності дій педагога у межах технологій тощо. Водночас недостатньо вивченими є психологічні особливості викладачів, що визначають специфіку проектувальної діяльності, зокрема, стилі ПНТ.

Мета статті – охарактеризувати стильові особливості проектування навчальних технологій викладачами вищих економічних навчальних закладів, на базі яких проводилося експериментальне дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Індивідуально-психологічні особливості викладача, його світогляд визначають стиль діяльності, а стиль, у свою чергу, втілюється в конкретній навчальній технології. Під стилем діяльності розуміють характеристику системи операцій, до яких люди мають нахил унаслідок індивідуальних властивостей. Викладачі по-різному усвідомлюють свою роль, по-різному налаштовані до окремих аспектів викладання, ставлять різні акценти в навчальному процесі.

Це зумовлено їхніми психологічними перевагами, що, певною мірою, визначаються типом особистості. У контексті впливу індивідуально-типологічних особливостей викладачів на стиль викладання й проектування відповідної технології нами визначено чотири стилі дидактичного проектування: „Конструктивіст”, „Діяч”, „Концептуаліст”, „Гуманіст”. Дослідження готовності викладачів вищих економічних навчальних закладів до проектування навчальних технологій дозволило визначити й описати прояв означених стилів. Перш ніж надати їх характеристику, доцільно коротко охарактеризувати поняття готовності до ПНТ, її структуру й рівні.

У контексті нашого дослідження готовність викладачів до проектування навчальних технологій є показником якості відповідної підготовки, її системним результатом. Ми розглядаємо готовність викладачів до проектування навчальних технологій як інтегративне ядро творчої професійної самореалізації викладача, що є особистісним утворенням і охоплює такі компоненти: мотиваційний (мотиви, адекватні цілям та завданням дидактичного проектування), особистісний (значущі для проектування навчальних технологій здібності та якості особистості), змістовий (сукупність знань, необхідних для дидактичного проектування), процесуальний (сукупність умінь, що дають змогу проектувати навчальні технології).

Компонентами готовності викладача до проектування навчальних технологій є такі:

- **мотиваційний**, що включає мотиви цієї діяльності (задоволення від самого процесу діяльності; прагнення отримати результат і винагороди діяльності; уникнення санкцій (покарання), що загрожували б у разі ухилення від діяльності або її неякісного виконання; бажання проектувати власні навчальні технології; прагнення вдосконалюватися в напрямі педагогічного проектування; готовність до взаємодії зі студентами, колегами в процесі педагогічного проектування;

задоволеність різними аспектами проектування навчальних технологій) та професійну спрямованість викладачів (предметно-зорієнтована, особистісно орієнтована, індіферентна);

- **особистісний**, що включає здібності до проектування навчальних технологій, зокрема, рефлексивні, основою яких є емпатія, здібності до самоуправління (до аналізу суперечностей, прогнозування, цілепокладання, планування, оцінювання якості, прийняття рішення, самоконтролю, коригування) й креативні здібності;
- **змістовий**, до якого входять знання ефективних для вищої економічної освіти сучасних педагогічних технологій; знання основних категорій і понять дидактичного проектування; знання моделі побудови навчальної технології й усвідомлення її основних компонентів; знання психологічних умов дидактичного проектування, зокрема, усвідомлення власного стилю проектувальної діяльності.
- **процесуальний**, що складається зі стратегічних і технологічних умінь, зокрема, вмінь розробляти алгоритми (стратегії) діяльності суб'єктів навчального процесу; ставити навчальні цілі; розробляти комплекси навчальних завдань відповідно до різних рівнів засвоєння знань; мотивувати й стимулювати пізнавальну діяльність студентів; застосовувати різноманітні методи й форми організації навчання; встановлювати зворотний зв'язок у навчанні й здійснювати відповідне коригування; оформляти технологічну карту.

Схарактеризуємо рівні готовності до ПНТ.

Творчий рівень. У викладачів на високому рівні сформовані різні мотиви до ПНТ, при цьому внутрішні мотиви домінують над зовнішніми. Високими є загальний (максимально виразний) рівень професійної спрямованості й задоволеність означеною діяльністю загалом, а також окремими її аспектами. Викладачам притаманні високі рівні сформованості здібностей до рефлексії, емпатії, самоуправління й креативності. На

найвищому рівні сформованості перебувають знання у сфері проектування навчальних технологій. Досягнуто майстерності в оволодінні системою стратегічно-технологічних вмінь, що забезпечує вільне створення ефективних навчальних технологій.

Варіативний рівень. Більшість мотивів до ПНТ сформовано на високому рівні, внутрішні мотиви переважають над зовнішніми. Загальний рівень професійної спрямованості є високим. Доволі чітко виражений вид професійної спрямованості. Задоволеність різними аспектами ПНТ переважно є високою, а взагалі – високою чи достатньою. Переважають високі рівні сформованості здібностей до рефлексії, емпатії, самоуправління й креативності. Знання у сфері проектування навчальних технологій перебувають на високих рівнях сформованості. Вміння, що входять до відповідної системи, перебувають переважно на високому рівні сформованості, що дає змогу викладачам проектувати власні навчальні технології.

Реконструктивний рівень. Загальний рівень сформованості мотивів до ПНТ є середнім, деякі мотиви мають значний прояв, а інші є невиразними. При цьому викладачам однаковою мірою притаманні як внутрішні, так і зовнішні мотиви. Задоволеність різними аспектами ПНТ в цілому є достатньою чи середньою. Достатнім є загальний рівень професійної спрямованості. Вид професійної спрямованості можна визначити, але його вияв є незначним. Характерні достатні й середні рівні сформованості здібностей до рефлексії, емпатії, самоуправління й креативності. Викладачі переважно мають достатній, а за деякими аспектами середній рівні знань й умінь з ПНТ, що дає їм змогу переносити засвоєні алгоритми ПНТ в умови реального навчального процесу.

Репродуктивний рівень. У викладачів сформовані деякі мотиви ПНТ, серед яких переважають зовнішні. Загальний рівень професійної спрямованості переважно середній, у деяких випадках низький.

Задоволеність від ПНТ є переважно низькою. Вид спрямованості недиференційований (індиферентний). Притаманні середній та низький рівні сформованості здібностей до рефлексії, емпатії, самоуправління та креативності. У викладачів спостерігається середній рівень знань у сфері проектування навчальних технологій, але переважно низький у сформованості системи стратегічно-технологічних умінь. Викладачі, які мають цей рівень готовності до ПНТ, запозичують із досвіду колег готові зразки навчальних технологій.

У ході експериментального дослідження вивчалися стильові особливості проектування викладачами навчальних технологій відповідно до типів особистості за Д.Керсі, що підтвердило доцільність визначення таких стилів ПНТ як „Конструктивіст”, „Діяч”, „Концептуаліст”, „Гуманіст”. У цілому, треба зазначити, що серед представників конструктивного стилю переважають викладачі циклу професійних дисциплін, але є викладачі і гуманітарних, прородничо-наукових та психолого-педагогічних дисциплін; для представників діяльнісного стилю характерне явне переважання викладачів професійного циклу дисциплін (86 %), є незначна кількість викладачів гуманітарних дисциплін; серед концептуалістів також переважають викладачі професійного циклу та є представники всіх інших циклів, серед викладачів природничо-наукового циклу порівняно з представниками інших стилів переважають саме концептуалісти; серед гуманістів розподіл між професійним, гуманітарним та природничо-науковим циклами є більш рівномірним, а стосовно психолого-педагогічного циклу порівняно з іншими стилями вони переважають.

Цікаво, що серед викладачів зі стилями „Конструктивіст”, „Концептуаліст”, „Гуманіст” більшість не проходили курсів підвищення педагогічної кваліфікації, тільки для представників стилю „Діяч” спостерігається зворотна тенденція. Зазначимо також, що у баченні творчості як сенсу життя перше місце посідають представники стилю „Гуманіст”, на

другому місті - концептуалісти, а на третьому – діячі, і лише серед конструктивістів більшість не погоджується з такою думкою.

Щодо загальної готовності викладачів до ПНТ треба зазначити, що високий рівень спостерігається тільки у представників гуманістичного стилю, на достатньому рівні вони також переважають серед інших. Серед конструктивістів не спостерігається прояву низького рівня готовності, вони, як і концептуалісти, домінують на середньому рівні. Звернемо увагу на опис кожного стилю відповідно до аспектів, пов'язаних зі структурою готовності до ПНТ.

Найсуттєвішими ознаками стилю „Конструктивіст” є спрямованість на результати проектування при більшій порівняно з іншими стилями орієнтації на зовнішні мотиви, успішність у цілепокладанні та відповідна задоволеність цим процесом, високі рефлексивність та здібності до самоуправління, значний потенціал щодо реалізації таких аспектів ПНТ, як вибір методів і форм навчання, розробка системи контролю. Усвідомлення власного стилю діяльності є кращим порівняно з іншими стилями. Слабкими місцями можна вважати менш виражену порівняно з іншими стилями креативність і реалізацію таких аспектів ПНТ, як підготовка засобів мотивування студентів та розробка алгоритмів діяльності.

Представників стилю „Діяч” характеризує спрямованість на процес проектування навчальних технологій з огляду на його результати. Для них цікавою є розробка алгоритмів діяльності, проектування змісту навчання. Бажання проектувати навчальні технології виражене якнайкраще. Індиферентність діячів щодо визначення видів педагогічної спрямованості можна пояснити їх орієнтацією на вимоги конкретної ситуації, пристосованістю до умов діяльності. Вони емпатійні, здібні до планування. Слабкими місцями є оформлення результатів проектування, коригування діяльності. Сформованість мотиваційного й особистісного компонентів готовності до ПНТ відповідає переважно достатньому рівню, тоді як

сформованість змістового й процесуального компонентів є нижчою. Кращими формами підвищення кваліфікації для представників цього стилю є такі, що ґрунтуються на взаємонавчанні й обміні досвідом, оскільки в порівнянні з викладачами з іншими стилями вони менше схильні до самостійних форм роботи, зокрема, до читання педагогічної літератури.

Для представників стилю „Концептуаліст” характерна переважна орієнтація на результати проектувальної діяльності. Підходячи стратегічно до ПНТ та з самого початку цього процесу передбачаючи результати, особливу увагу концептуалісти приділяють проектуванню контролю. Вони є стратегами, цілісно підходять до проектування, проте, порівняно з конструктивістами, менше уваги приділяють окремим фактам та деталям. Аспектом проектування, що викликає у концептуалістів особливе задоволення, є постановка навчальних цілей. Цьому стилю притаманна суб’єкт-суб’єктна позиція щодо студентів, тобто урахування їх особливостей та потреб. Водночас, при проектуванні змісту й контролю представники цього стилю більшу увагу приділяють цілям – запланованим результатам; зокрема, спостерігається пріоритет логіки навчального матеріалу над потребами та особливостями студентів і надання переваги традиційному контролю. Серед форм підвищення кваліфікації концептуалісти надають перевагу стажуванню та тренінг-курсам. Слабким місцем цього стилю можна вважати нижчу сформованість порівняно з іншими стилями емпатії та здібності до самоконтролю.

Представники стилю „Гуманіст” є достатньо мотивованими до проектування навчальних технологій. У них переважає особистісно орієнтований вид педагогічної спрямованості. Важливим і привабливим для них є такий аспект ПНТ, як підготовка засобів мотивування студентів. Високою у гуманістів є готовність до взаємодії з колегами та студентами, тому у процесі ПНТ, як і при підготовці до цієї діяльності, важливо надавати їм можливості спільної діяльності. Представники цього стилю є

креативними, здатними творчо підходити до ПНТ. Їх сильними сторонами також є здібності до постановки навчальних цілей, до підготовки засобів мотивування студентів, обізнаність із сучасними навчальними технологіями, зацікавленість до педагогічної літератури. Слабкими місцями є алгоритмізація діяльності й корекція її результатів.

Отже, отримані результати дозволяють визначити чотири підходи до ПНТ, обумовлені стилістичними особливостями викладачів. Так, стильові особливості конструктивістів реалізуються у проектувальній діяльності за вектором „навчальні цілі як заплановані результати – зміст навчання”, що символізує домінанту, спрямованість викладачів у ПНТ. Детальніше їх шлях ПНТ можна окреслити так: постановка навчальних цілей – проектування навчального змісту – вибір методів і форм та навчання у комплексі з розробкою системи контролю – підготовка засобів мотивування студентів – розробка алгоритмів діяльності – оформлення результатів проектування. Відповідно до назви стилю назвемо цей підхід конструктивним.

Підхід представників стилю „Діяч”, який можна назвати процесуальним, реалізується за вектором „сутність навчальної діяльності - конкретизовані навчальні цілі – алгоритм діяльності”. Послідовність його кроків є такою: конкретизація навчальних цілей та алгоритмізація діяльності – проектування змісту – вибір засобів мотивування студентів – вибір методів і форм діяльності – розробка системи контролю – оформлення результатів проектування.

Підхід концептуалістів (назвемо його концептуальним) реалізується за вектором „загальні цілі (як заплановані результати навчання так і розвиток особистості студентів) - визначення результатів діяльності та контролю за їх досягненням”. Цей шлях є таким: „постановка цілей – розробка системи контролю – вибір методів і форм навчання – розробка алгоритмів діяльності у комплексі з підготовкою засобів мотивування студентів – проектування навчального змісту – оформлення результатів проектування”.

Стильові особливості ПНТ гуманістів реалізуються у гуманістичному підході за вектором „цілі щодо розвитку особистості студентів – мотивування студентів до навчання”, а особливості проектування втілюються у такій послідовності кроків: цілепокладання – підготовка засобів мотивування студентів – вибір методів і форм навчання – проектування навчального змісту – розробка системи контролю – розробка алгоритмів діяльності – оформлення результатів проектування.

Зазначимо, опис шляхів є узагальненим і достатньо умовним, оскільки залежно від сформованості готовності до ПНТ викладачі не завжди реалізують усі аспекти цієї діяльності. У подальших розвідках планується вивчення урахування стильових особливостей у процесі підготовки викладачів до проектування навчальних технологій.

Література

1. Алексеев Н.А. Педагогические основы проектирования личностно ориентированного обучения : Дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Алексеев Николай Алексеевич. – Тюмень, 1997. – 310 с.
2. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии / В.П. Беспалько. - М. : Педагогика, 1989. - 192 с.
3. Борисова Н.В. Образовательные технологии как объект педагогического выбора : учеб. пособ. / Н.В. Борисова. – М. : Исслед. центр проблем качества подгот. специалистов, 2000. – 146 с.
4. Капустин Н.П. Педагогические технологии адаптивной школы : учеб. пособие [для студентов высш. пед. учеб. заведений] / Н.П. Капустин. – М. : Издат. центр «Академия», 1999. – 216 с.
5. Левитес Д.Г. Автодидактика. Теория и практика конструирования собственных технологий обучения / Д.Г. Левитес. – М. : Издательство московского психолого-социального института; Воронеж : Издательство НПО „МОДЭК”, 2003. – 320 с.
6. Мазур З.Ф. Научно-педагогические основы проектирования средств и технологий интеллектуальной собственности в сфере образования : дисс. ... д-ра пед. наук : 13.00.02 / Мазур Зиновий Федорович. – М., 1998. - 371 с.